

Milan Pugelj:

M a t i.

Nāše omizje šteje pet ljudi. V nedeljo je zmanjkal profesor Pavel Kosec. Kipar Ambrož nam je povedal, kako je ž njim. Mati mu je umrla, starka, ki jih je štela že preko osemdeset. Pogovor se je motal okrog mater. Kakšno blago in ušesu toplo ime je mati! Kakor mehka pesem, kakor glas zlata ali žarek solnca.

— Eh, je vzkliknil svetnik Samotajec, tudi pri tem je veliko priučenega, veliko navade, narejenega idealizma. Tudi matere so navadne ženske — brez zamere! Povem vam primero. Moja pokojna žena je bila preprostega stanu, ali zame taka ženska, da nisem ne prej, ne pozneje srečal podobne ali celo enake. Bila je v njej neke vrste milina, ki je prepajala vsa njena dejanja, njene kretnje in njene besede. V njenem govoru je plaval poseben med, ki se je cedil naravnost iz dobre duše! Mislim celo, da bi ne bilo moje življenje popolno, ako bi bil pregledal to žensko in vzel drugo, morda lepšo in bogatejšo, morda tudi izobraženejšo.

Ko sem jo poročil, sem imel še majhne dohodke. No, sam sebi imponiram, če se domislim. S par desetaki sem se ojunačil tako visoko, da sem skočil v sveti zakon. Imel sem pri sebi še mater, sivo, sedemdesetletno ženico, ki je visela na meni z vso silo tiste ljubezni, ki ji pravijo materinska. Nič nisem pomišljal, da to ne pojde skupaj: mlada žena in stara majka. Kar skupaj smo živeli vsi trije v dveh sobah in eni kuhinji.

Včasih, ko ne morem trdno spati vsled slabe prebave ali vznemirjenosti živcev, zagledam v temi svojo mater. Izmota se iz mraka nad vznožjem moje postelje in zre vame. Sključeno se drži, precej čokata je, obraz ima oster, poln gub in bradavic, a oči majhne, brezbarvne in slabovidne, iskajoče po vzglavju, kakor bi me pogledi ne mogli dotipati. Zdi se mi, ko da bi hotela nekaj silno trpkega povedati, izreči neznosno pritožbo, ali ne upa si, ker ve, da nisva sama. Naenkrat se sanje čudno spletejo in zavedam se, da leži tik mene na beli postelji moja žena. In obide me občutje, kakor stokrat prej v življenju. Matere nočem žaliti, ker je pač moja mati, a ženc zopet ne, ker jo imam rad. In preživim težko noč v potnih, mučnih polsanjah. Na ušesa mi praska in šumi drsajoča materina hoja, vame se ozira obenem njen pretresljivo nesrečni obraz in pridušeni

vzdihni njenih prsi me čudno mamijo in mučijo. No, takoj vam bo vse to umljivejše!

Svatbeno potovanje brez kapitala je bilo naglo pri kraju. Udomili smo se; žena je rekla, da se je prej matere nekoliko bala, zdaj pa vidi, da je bil strah nepotreben. Dobra ženska je, lahko je ž njo izhajati. Mati pa mi je dejala ravno tiste dni na samem takole:

— Ta je prava, ta je prava ptica. O, poznam jaz človeka v duhu. Bolj sem ji na poti, kakor psu veriga, kadar leži klobasa pedenj pred njim. Utopila bi me v žlici vode! E, vem, kaj dela pri tebi in kako me opravlja! Saj te je že vsega preokrenila na svojo plat. Prej si imel srce za mater, zdaj pa je tako, da se me Bog usmili. Zame ti ni več, ona ti je vse: zlato, angel, punčica! Videla sem že ljudi, da se imajo radi, ali kaj takega še ne.

— Kaj pa? sem vprašal, ker sem bil v ljubavnih stvareh še posebno z ozirom na mater silovito diskreten.

— Hodiš okoli nje, je hitela brez odmora, kako pa hodiš okoli nje! Sem Lina, tja Lina, kaj delaš, Lina, ali greš na izprehod, Lina, in tako nepretrgoma.

Rečem pa, da je bila resnica ravno narobe: materi sem posvečal tako pozornost zaradi njene starosti in bolehnosti.

No, včasih sem se nató smejal, drugič me je zopet razjezila. Če sem se ji smejal, je dejala:

— Drugim praviš, da niso možje, sam si pa med vsemi najslabši. Malo poropotaj včasih, oglasi se, če imaš še sploh kaj besede pri hiši! Poglej malo, koliko gre vsega! Denar meče kar skozi okno na cesto!

Če sem se pa razjezil, je rekla:

— Nič se ne togoti, kaj boš nad menoj rohnel? Saj sem ti že rekla, da poznam jaz človeka v duhu! Iznebil bi se me rad, pregovorila te je! No, pojdem pa sama, mene ne bo treba metati skozi vrata! Napoti sem ti, odveč sem ti, kar svoje stvari bom pobrala, pa grem.

Iz takih položajev sem odhajal nagloma v pisarno in se vračal opoldne domov tako, kakor bi ne bil ničesar govoril, ne slišal. In stregla sva materi oba: žena in jaz. A vse ni nič pomagalo. Njen obraz je bil tako bolesten, trpeč in razjokan, da je bil človek takoj ob vso dobro voljo, če se je le ozrl vanj. Po navadi je sedela v prvi sobi na zofi in gledala predse ali pa brala iz rdečeeobrobljene mašne knjige; potiskane z ogromnimi črkami. Midva, dva mlada človeka, bi se bila rada šalila in smejala, a njen trpeči obraz je

naju držal kakor v kleščah. Kako bi se človek nasmejal tik njega, kako bi se pošalil? In neprenehoma je vzdihovala tako obupno in globoko, da je človeka zeblo in bolelo.

Žena je mislila, da bi ji najeli kje posebno sobo in plačevali zanjo... No, vidite, rad sem imel mater. In tudi to sem uvaževal: Denarja je že vsega skupaj malo, in če še tisto razdelimo, ga ne bo nikjer nič. In tako smo živeli naprej.

Nekega jutra je izbruhnil prepir. Mati je pričela tik okna ihteti. Vprašal sem, kaj ji je.

— Saj si slišal, je rekla. O, ta me daje!

— Nič nisem slišal!

— Ti ne bi slišal, tudi če bi me zmerjala z najgršimi besedami, ti se ne bi potegnil zame, tudi če bi me tepla, če bi mi pljuvala v obraz. Ti nisi več moj sin, jaz nimam nikogar več na svetu, sama sem, izgubljena reva . . .

— Saj ni bilo vendar ničesar!

— Kaj mi ni vzela še pomivanja iz rok? Kaj boš tajil, kaj jo boš zagovarjal! Še pomivati ne znam več zanjo! Kam sem prišla!

Zdaj je odprla vrata še žena in se oglasila:

— To je pa že vendar od sile, kakor ste vi sitni! Človek gleda, da vam ni treba delati, a vi iščete samo prerekanja!

Mati — sedemdeset in čez jih je imela — se je zravnila kakor fant, s pestjo je sunila od sebe, z drugo roko se je zgrabila pod vratom za prsi in zakričala:

— Od kod si pa, kdo si pa, da se boš drla nad materjo svojega moža? Kakšnega stanu pa si, ko imaš tako široka usta? Na kaj si pa ponosna? Vesela bodi, da te tak človek, kakor je moj sin, pogleda. Nepridiprav ti, črnogledi! Jaz sem mati tvojega moža, jaz sem ti ga izredila, jaz sem ti ga dala, moj sin je!

Poznate me, kakšen sem: prepir to je zame grozota. Malo sem miril, pa sem vzel klobuk in palico in bežal od doma. Kako je bilo potem teden dni pri nas, si lahko mislite. Mati se je sesedla, hodila uničena, objokana, nesrečna, vzdihovala in živela brez jedi. Žena je obiskovala prijateljice, jaz pa sem živel kakor puščavnik: nisem bil ne mož ne fant. In včasih je minilo štirinajst dni in tudi mesec, predno sta pozabili malo svojo jezo in pričeli govoriti. A ko so se zopet vrnili navadni domači časi, ni bilo nikoli dolgo do takrat, ko je že kako skočil materi v pomoč kak malenkosten povod in nov in še hujši prepir je zavladal v našem stanovanju.

Zjutraj ko sem se umival in oblačil in ko je bila žena na trgu, si me je mati posebno rada privoščila. Postiljala je postelje in globoko, ponarejeno vmes vzdihovala, da je prsknil v razposajeni uri siloma smeh iz mene, če sem ga tudi držal nazaj, kar se je dalo. Seveda me je tu in tam zgrabila jeza, da bi bil vso posodo pred seboj razbil. No, kupiti bi jo bil moral, razume se, zopet sam.

— Ti, je rekla ob eni izmed takih ugodnih prilik, kakor vidim, boste nekaj kupili.

— Kaj pa hočemo, sem odgovoril, ko pa že navadno tako pride, če se ljudje ženijo.

— Saj meni ni nič, je rekla mati. Zaradi mene jih naj bo deset, štirinajst naj jih bo, samo če jih imata s čim rediti. Ampak to je dobro, kako molčita! Ti ne rečeš ne bev, ne mev, ona hodi okoli kakor riba, človek mora šele sam opaziti in videti. No zdaj boš pa oča!

Videla je, da v takih pogovorih vedno slabše odgovarjam, in združila se je s staro žensko, satansko in razupito spletkarico, ki je stanovala pod nami in imela dijake. Tja je hodila in tam sta ukrepali o vsem, kar se je tikalo mene in moje žene.

Doživel sem v svoji notranjosti čudne dni. Gnalo me je, da bi bil stopil na hrib, kjer je svet na vse strani odprt, in klical in klical: Kam voziš, življenje, moj težki voz? Ali se ne obrneš, ali se ne izpremeniš, ali me ne nehaš tlačiti k tlom s svojo barbarsko pezo? O, ta nizka vsakdanjost, ti ozki, tesni dogodki, siva enoličnost, kdaj vas bo konec? Ali naj bo to moja sedanjost in bodočnost?

Bilo je, kakor bi se hotelo nekaj zrušiti v mojih prsah. Hodil sem okrog top, mrzel, nekako daleč od življenja drugih ljudi in po ušesih mi je zvenčalo kakor enakomerna svinčena pesem. Kaj sem napravil, kje je moja krivda, vsled katere smo vsi nesrečni? Ali tiči v moji ženitvi? In obšlo me je, da bi se smejal dolgo in hladno s strupenim, razsekanim smehom, kakor se smejejo blazni ljudje, in si grizel ustnice, da bi me bolelo. Tako daleč me je prijelo, da sem mislil o tem, kako bi vse končal. Samokres, vrv, voda, podstrešje in spodaj kamenit tlak, strup na primer?

Haha, ali flegmatika ne ubiješ, ako ne umrje sam. Stopil sem med vas na čašico in se smehljaj svojim in vašim dovtipom.

Nekega večera, ko sva sedela po večerji z ženo na zofi in se pogovarjala, potrka nekdo na kuhinjska vrata. Najino stanovanje je bilo jako siromašno. Vhod je vodil skozi ozko in temno, hodniku

podobno kuhinjo v prvo sobo. Sobi sta imeli po eno okno, ki se je slabo zapiralo. Peči so bile stare, razpokane, stropi nizki, pleškarija in vse v slabem stanju.

Lina je vstala in šla odpirat.

— Kdo bi neki bil? je vprašala zamišljeno.

Jaz sem sedel dalje na zofi, ne meneč se za poznega obiskovalca.

— Če bi mati prišli, bi ne trkali! sem slišal ženo iz druge sobe.

Čul sem, kako je škripala kljuka. In naenkrat je nekdo v kuhinji nečloveško zakričal in razločno se je čul tudi padec mehkega in težkega telesa. Planil sem v kuhinjo in pozabil na luč. V polmraku sem videl na hodniku pred odprtimi vrati čudno pošast. Zgoraj črn pes z belimi zobmi, spodaj ženska. Skočil sem nazaj po luč, posvetil sem za bežečo in drsajočo prikaznijo, ki je zavila že po stopnicah in videl kos njenega krila. Spoznal sem ga; bilo je tisto rdeče spodnje krilo s črnimi špiralami, ki ga je kupila Lina moji materi za god.

Čudno mi je bilo. Vse bi se človek izmislil, a tega ne, se mi je zdelo. In da more ona to storiti meni! Vidite, gospoda, to so čudne zadeve. Na eni strani to, na drugi strani ono, a ti moraš spretno ali nespretno brodirati skozi sredo. Pripeti se, da včasih človek res ne ve, ali bo preživel tisto, kar ga je doletelo, ali ne. No, ljudje smo trši od skal. Skale bi popokale, naša srca ne popokajo . . . nerodno se izražam, kaj ne? Da me le razumete!

V kuhinji je ležala brez zavesti moja žena. Dvignil sem jo in nesel na posteljo. Bila je bleda kakor vošek. Močil sem jo z vodo, s kisom, drgnil jo in jo počasi spravil k zavesti. Gledala je tako čudno . . . sploh od tedaj ni gledala nikoli več tako kakor prej: mislim normalno. Oči so ji kar nekako krožile po jamicah, vrtile so se in punčice so bile velike in drhteče. In tudi smehljala se je tako, kakor se zdrav človek pri pravi pameti nikoli ne smehlja.

Imeli smo prezgoden porod. Vse je umrlo: Lina in njeno dete — sinček. Živela sva zopet z materjo sama, ali zmisla nisem imel več zanjo. Kadar sem jo po raznih mislih blodeč pogledal, pa me je presunilo. Bilo mi je, kakor bi se ozrl . . . dovolite, da se ne izrazim. No, tudi ona je zaspala nekega dne večno spanje.

Malo je prestal, pa se nasmehnil kiparju Ambrožu.

— No, kaj me pa tako gledate? je vprašal. Menda ne sodi to vse skupaj k mojemu obrazu, sploh k moji zunanosti? E, veste, tudi prej ni sodilo! Sicer pa: razgovoril sem se, kar ni moja navada,

— To češčenje mater, je dejal stotnik polagoma, to je pre-
tirano, seveda!

Zamislil se je in po dolgem molku dodal:

— Neka zgodba mi je prišla na misel, mlada ljubezen, eh...

— Samo teh ne! je vzkliknil kipar. Toliko jih je, kakor šivank
na smrekah, pa še podobne so si kakor listje!

In zasmel se je skoro žaljivo. ... *... tudi oni teen je veliko*

*riučinega, narejenega idealizma — "pravite o materah, ki
kaj povečate, ko vam dojde. — moja slika, moja mati? Pon
časno počete — pa je render tako bilo — to menim. E*

Rad. Petruška: *se pisatelj pad domi v negativnostih*

V sveti noči.

Naokrog so le tuji ljudje,
tuja duša, tuje srce;
kje naj spomin oživi domačije,
kje naj duh tožni si odpočije?

Naokrog tiha je, mrtva noč,
luči ni v oknih črnih koč,
kje naj done mi božični zvonovi,
kak razsvetle mi naj dušo mrakovi?

Proseča pevka.

O maju poje, petju, cvetju,
a krog in krog le sneg leži,
o duš zaljubljenih zavzetju,
a sama v zimi tu stoji.

O krasnih, viteških gradovih,
a njeno je ognjišče mraz,
in o gostijah, čarih novih,
v očeh nje — glad, upal obraz.

O raju poje in o sreči,
o zlatih urah, svetlih dneh,
jaz vidim le obraz trpeči
in grenke solze skozi smeh.

*Pesnik, ki ni izgubil
čute; tudi za versko
ne izgubil.*